

Rutin ve Hayret

Bir İmkân ve İmtihan Olarak
Pandemi

Editörler

Faruk Karaarslan
Sedat Doğan

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2021, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 150
Sosyoloji: 11

ISBN 978-625-7760-50-8
Sertifika No: 18188

Birinci Baskı:
İstanbul, 2021

Editörler:
Faruk Karaarslan
Sedat Doğan

Yayın Koordinatörü:
Nuh Muaz Kapan

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Kapak/Mizanpaj:
DBY Ajans

Kapak Görseli: Flammarion gravürü sahibi bilinmeyen, anonim bir ahşap gravürdür.

Baskı/Cilt:
Mikyas Basım Yayın Matbaacılık
(Sertifika No: 35532)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Rutin ve Hayret: Bir İmkân ve İmtihan Olarak Pandemi

Editörler: Faruk Karaarslan, Sedat Doğan

İstanbul : DBY Yayınları, 2021.

257 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 150)

ISBN 978-625-7760-50-8

1- Sosyoloji 2- Hastalık 3- Salgın Hastalıklar ve Toplum 4- Pandemi

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Giriş.....	7
<i>Faruk KARAARSLAN • Sedat DOĞAN</i>	
Salgın Fragmanları: Covid-19 Pandemisinde Yapılardan Öznelere Krizin Görünümleri.....	17
<i>Celaleddin ÇELİK</i>	
Bir İnsanlık Durumunu Hatırlamak ya da Gündelik Hayatın Sınırına Dair Değıniler.....	49
<i>Faruk KARAARSLAN</i>	
Kriz, <i>Kritik</i> ve Faillik: Sosyal Bilimlerin Pandemi ile İmtihanı	67
<i>Sedat DOĞAN</i>	
Afet Sosyolojisi Bağlamında Covid-19 ve Toplumsal Eşitsizlikler	95
<i>Alev ERKİLET</i>	
“Büyükşehir Değiliz!”: Salgın Bağlamında Modern Kentin Krizi.....	115
<i>İbrahim NACAĞ</i>	

Pandemi Sürecinde İşlevsel Bir Araç Olarak İnternet:
Görünüş ile Gerçeklik Arasında Etkileşimli Yaşam Deneyimi.....149
Metin EKEN

Nostalji, Mit ve Gerçeklik Sarkacında Salgını
Anlamlandırma: Dini Toplulukların Çevrimiçi Anlatılarının
Söylemsel Analizi169
Mustafa Derviş DERELİ

Krizin “Vücut Bulmuş” Hali: *Homo Ecomomicus*’un
Bedensel Bir Varlık Olarak Portresi.....211
Hüseyin ÇİL

Sonrası İçin ...? (İronik Bir Soru)245
Mustafa Atilla ARICIOĞLU

Giriş

Faruk KARAARSLAN • Sedat DOĞAN

İnsanoğlu bir krizin ortasında. Rutin ve hayret halinin arasına sıkışmış hayatı anlamlandırmaya çalışıyor. Krizi anlamak ve aşmak için üstün bir çaba sergileniyor. Modern insan, adeta biriken iddialarıyla sınanıyor. Kabına sığmayan bilimsel ve teknolojik gelişme izzet-i nefis mücadelesi verirken; özerklik ve özgürlüğe ayarlanmış politik ve iktisadî söylemin hala geçerli olduğunu kanıtlamak için süreç “olağanüstü hâl” koduyla sevk ve idare ediliyor. Virüs, gerçekte ne diyor olabileceğine kulak asılmaksızın yakın geçmişteki günahların ve yıkımların sorumlusu olarak hazırlanıyor. Taşdığı kelam boğazına tıkanmış olan bu muamma varlık bir itirafçı olarak sahnede, gerçekte ise sahne arkası muamma. Salgının başlangıcına ilişkin bazı varsayımlar, sahne ile arkasını ayıran bir perde daha çekmiş oluyor. Asıl soru şu: Salgın ile gündeme gelen kriz; geçmişi ifşa ve geleceği ima kapasitesi aracılığıyla anlaşılmayı bekleyen bir sınır durum mu yoksa yeni fırsatlara eklemlenen bir inşa mı?

Salgının doğrudan ve dolaylı etkileri, her gün şahit olduğumuz olaylar ve takip ettiğimiz haberler, kaygı ve teyakkuzun kuşatıcı gücü, benliğimizde iki soruyu savaş halinde belirginleştiriyor: “Ne zaman normale döneceğiz?” ya da “Hayatın anlamı ne?”. Bir yanımız rutini arıyor, bir yanımız hayret makamında; biri normalin / olağan halin özlemi içinde, diğeri olağanüstü hal aracılığıyla normalin / olağan halin örtülen anlamını arıyor. İki yanımızdan sadır olan sayısız sorunun ortasındayız; bir yanımız alışıldık türden bir yanıt bekliyor, diğeri ise genellikle sormadığı sorular için bir imkâna erişmiş gibi.

Tatmin edici bir yanıt bulunabileceğinin garantisini hiç bir mercii veremiyor. Politik ve iktisadî güçler ile bilimsel otoriteler için sürecin ne getirdiği şimdilik belirsiz. Fakat bir yandan da hayat akıp gidiyor. Hiç bir şeyin eskisi gibi olmayacağı izlenimi veren yapısal dönüşümler gerçekleşiyor. Krize rağmen gündelik hayat her zamanki gibi rutinin peşinde, olağan seyrini arıyor. Nihayetinde eğitim, sağlık, hukuk, siyaset, kent, mekân ve hatta ibadetler daha önce yerleşik olmayan bir form ve dil içinde yeniden şekilleniyor. Buna rağmen farklılaşmaların yeni bir dünya olasılığını yüklenmiş özsel bir karakteri olmadığı hissine kapılıyoruz. Demek ki salgın veya krizin geleceğe etkisini konuşmak farklı ölçekleri ve itibarları dikkate almayı gerektiriyor. Kurumsal yapılar ve formel mevzuatlara indirgenmiş hayat, başka bir deyişle insana rağmen insanlık için tesis edilmiş dünya hala yürürlükte bulunuyor. Yüzeysel değişiklikler verilecek tek ödünün dünyaya yapılacak bir yüz estetiği olduğunu gösteriyor. Büyük bir ikilem içinde taktığımız maskeler, ironik bir şekilde bunu simgeliyor belki de. Peki, bir muamma varlık aracılığıyla, yer küre ölçeğinde bu kadar yaygınlaşan ve yoğunlaşan bir kriz sonrasında, hayat eskisi gibi olabilir mi?

Komple ile ütopya arasındaki çizgide salgın ile ilgili pek çok tartışma yürütüldü. Bazısı habersizce ufuk yerine rutin, hayret yerine rasyonalite, imkân yerine fırsat, ifşa yerine inşa payanda oldu. Oysa bütünüyle geleceğe ayarlanmış yanıtlar arasında yiten hayat; kriz söylemi aracılığıyla inşa ediliyor. Hayat bundan sonra pandemi gerçeği ile birlikte var. Benliğimiz bilim kurgu senaryolarına daha açık. Tekrar benzer krizlerin yaşanabileceği olasılığı hafızalara travmatik bir şekilde kazınmış durumda. Var oluşun iktisadî düzen temelinde belirlendiği bir çağda, sürecin farklı toplumsal kesimleri nasıl etkilediğinin ise henüz farkına dahi varmış değiliz. Kitlese ölümlere veya göçlere maruz kalmış, yoksullukla ve coğrafya şartlarıyla mücadele eden, eşitsizliklerle yoğrulmuş bir hayatı bedenleştiren insanlar için kriz bambaşka bir anlam taşıyor olabilir. Belki ölümü görüp sıtmaya razı edilmiş oldular, belki de onlar için eski ile yeni ya da yaşamak ile ölmek aynı bahçenin gülü / dikenini olarak eşleşmiş oldu.

İşte bu kitap, geleceğe ayarlanmış bilimsel ya da spekülâtif kehanetlerin aksine salgın özelinde krizin insanlığı için nasıl bir anlam taşıyor olabileceğine işaret etmek istiyor. Kitap, farklı periyotlarda gerçekleşen on beş oturumluk bir atölyenin ürünü. Oturumlar Mart 2020’de başlayıp düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesine ve kısa süre içinde yazım aşamasına geçilmiş olmasına rağmen süreç bilinçli olarak uzatıldı. Yazı siparişleri vermek ve yazıların editöryal kontrolünü sağlamak suretiyle hızlı ve pratik bir şekilde bir eser ortaya konabilirdi. Fakat atölye ekibi, kitabın müzakere, eleştiri ve değerlendirmelerle şekillenmesi; sürecin bir gösterge olarak dikkate alınması konusunda kararlılık gösterdi. Bu durum her düzeyde katılımcılarla paylaşıldı; nitekim atölyeye, kitapta yer alan yazarların yanında sunumlarıyla ve değerlendirmeleriyle katkı yapan isimler de davet edildi. Bu bağ-

lamda Mahmut Hakkı Akın'ın ve Ali Kaya'nın siyaset sosyolojisi ve teorisi açısından pandemiye değerlendiren sunumlarını, Asım Yapıcı'nın özelden din psikolojisi açısından atölyeye ve sunumlara yaptığı katkıyı, İslam tarihinde salgın konusunda İlyas Uçar'ın sunumunu zikretmek gerekir.

Kitapta yer alan metinler, atölye kapsamında fikir ve taslak olarak tartışıldı. Sunumlar aracılığıyla atölye katılımcılarıyla paylaşmak suretiyle şekillendirildi. Gerek metinlerin eşleştirilmesiyle, gerekse editöryal süreçlerle değerlendirildiğinden her metin en az üç okumadan geçti. Böylelikle kitap bütünlüklü bir yapı kazanmış oldu. Bütün yazılar, sosyal bilimler perspektifinden ve farklı itibarlarla pandeminin toplumsal hayat ve düşüncedeki görünümüne odaklanıyor. Her ne kadar her bir metnin ilmî sorumluluğu yazarına ait olsa da metinler tekrara düşmeksizin birbirini destekleyici bir içerik kazandı. Nihayetinde atölye mantığı içerisinde alelacele yazmak, farkında olmadan kehanette bulunmak, tartışılmamış varsayımlardan ve iyi tanımlanmamış araştırma sorularından hareket etmek gibi riskler büyük ölçüde bertaraf edilmiş oldu.

Dokuz bölümden oluşan kitaptaki yazıların sıralaması, bölüm içeriklerine itibarla bütünlüklü bir yapı oluşturacak şekilde kurgulanmıştır. Celaleddin Çelik ve Mustafa Atilla Arıcıoğlu'nun yazıları, içerikleri itibariyle giriş ve sonuç yazısı olabilecek mahiyette olduğundan sırasıyla ilk ve son sıraya alınmıştır. Diğer yazılar ise problemleri itibariyle genelden özele doğru sıralanmaya çalışılmıştır.

Celaleddin Çelik'in "Salgın Fragmanları: Covid-19 Pandemisinde Yapılardan Özelere Krizin Görünümleri" başlıklı yazısında, salgın ile birlikte gündeme gelen tartışma alanlarına ilişkin fragmanlar sunmak amaçlanmıştır. Çalışmada küreselleşmenin temel

dinamikleri, neoliberal iktisadî düzen, uluslararası ittifakların dayandığı politik değerler, ulus devlet düzeni, gündelik hayat rutinleri, beden politikaları ve dinî hayat alanlarında panoramik bir resim sunulmaktadır. Yazar, bütün bu alanlarda salgın dolayımıyla temayüz eden imkân ve sınırlılıklara işaret etmektedir. Böylelikle salgın dolayımıyla krizlerin geçmişi ifşa ve geleceği ima kapasitesine ilişkin önemli tespitlerde bulunmaktadır. Yazarın dikkat çektiği problem alanları büyük ölçüde takip eden çalışmalarda ayrıntılandırılmıştır.

Faruk Karaarslan, "Bir İnsanlık Durumunu Hatırlamak ya da Gündelik Hayatın Sınırına Dair Değıniler" başlıklı yazısında, kriz durumlarının anlaşılması ve aşılması konusunda (toplumsal) hafızanın ve mukabil literatürün nasıl değerlendirilebileceğini örneklemiştir. Yazar gündelik hayatın ritmik yapısından kaynaklanan rutinlerin, hususiyetle modern dünyada, çok özel bir insanî haslet olan hayret aleyhine yerleşiklik kazandığını tespit etmektedir. Oysa rutin ile hayret gündelik hayatın sınırında buluşan iki var oluş haline karşılık gelir ki buluşma sınırın doğası gereği muhtelif düzeylerde kriz ile temayüz eder. Salgın veya pandemi aracılığıyla yaşanan kriz, hayret ile mücadelenin insanlık durumu ile mücadele olduğunu ifşa etmiştir. Yazar, hafıza alanında teorik-metodolojik bir cephe açmaksızın sosyal bilimsel analizlerin yüzeysel ve akademik klişelere tâbi kalacağına dikkat çekmektedir. Çalışma aynı zamanda insanlık durumunu hatırlamayan bir teorik faaliyetin mezkûr beklentiyi karşılayamayacağına işaret etmektedir.

Sedat Doğan, "Kriz, Kritik ve Faillik: Sosyal Bilimlerin Pandemi ile İmtihanı" başlıklı yazısında, çağdaş sosyal bilim yaklaşımlarına ilişkin metateorik bir spekülasyon yürütmeyi amaçlamaktadır. Yazar metateorik düzeyde dikkate alındığında, özel bir

olay olarak salgın (veya bir olgu olarak pandemi) ile sosyal bilimlerde üretilen mukabil fikirleri, kriz-*kritik* ilişkisinin bir özelleşmesi olarak yorumlamaktadır. Fakat devamında, çağdaş sosyal bilim yaklaşımlarının kriz ile aynı “metafizik öykü”ye dâhil olması, yani seküler duyarlılıklara sahip belirli birer deneyim metafiziği ile tutarlı olması nedeniyle *kritik* faaliyetinin sekteye uğradığı iddia edilmektedir. Yazıda faillik kavramının “metateorik bir araç” olarak işlevselleştirilmesi yoluyla ilgili yaklaşımların metafizik aidiyetinin tespit edilebileceğine işaret edilmektedir.

Alev Erkilet, “Afet Sosyolojisi Bağlamında Covid-19 ve Toplumsal Eşitsizlikler” başlıklı yazısında, salgın dolayısıyla afetlerin doğal olaylar olmakla sınırlı bir şekilde anlaşılması gerektiği konusunda bir duyarlılık geliştirmeyi amaçlamaktadır. Pandemi sürecinde sıklıkla atf verilen Lizbon Depremi aracılığıyla gündeme gelen tartışmaları hatırlatan yazar, doğal olayların toplumsal etkilerinin doğal olmadığına; aksine bu olayların tabakalaşma ve eşitsizlikleri ifşa ettiğine dikkat çekmektedir. Önemli verilerle örneklenen tespitler, salgın sürecinde eşitsizliğin derinleşen boyutlarına dikkat çekmektedir. Politik güç, iktisadî servet, meslekî otorite aracılığıyla temayüz eden eşitsizliklerin söylemsel temellerinin, adaleti ve bütünlüklü bir insan anlayışını örtbas ettiğine işaret eden yazının önerisi; yaşanan dünyayı imkân ve sınırlılıklar içeren bir koşul olarak kabul etmek suretiyle adalet talebini ısrarla sürdürmektir.

İbrahim Nacak, “Büyük Şehir Değiliz!": Salgın Bağlamında Modern Kentin Krizi” başlıklı yazısında, krizin kent-taşra ikileminde ortaya çıkan görünümünü ele almaktadır. “Evrensel-yerel, küresel-ulusal, kent-taşra, makine-doğa” ikiliklerinin hayatın farklı görünümüleri olarak anlaşılıp aşılabilirliğini öne süren yazar, modern kenti kuran zihniyetin evrenselci-nesnelci söylemine

nazire yapan kent eleştirilerini, alanın önde gelen çalışmaları ve titiz gözlemler aracılığıyla sunmaktadır. Çalışmada, özelde salgının genelde krizlerin kent hayatında meydana getirdiği sarsıntıların, bizatihi modern kent inşası ve söyleminin pürüzlerini ifşa ettiğini göstermektedir. Yazar, kent-taşra ve akraba ikilikleri aşmayı mümkün kılacak bütünlüklü bir düşünme faaliyetine duyulan ihtiyaca dikkat çekmektedir.

Metin Eken, “Pandemi Sürecinde İşlevsel Bir Araç Olarak İnternet: Görünüş ile Gerçeklik Arasında Etkileşimli Yaşam Deneyimi” başlıklı yazısında, salgınının tele-mevcudiyet kavramının işaret ettiği bir var oluş halini ifşa ettiğini göstermektedir. Böylelikle salgın dolayısıyla krizlerin cari dünyanın tahkim edilmesi konusundaki işlevini açığa çıkarmaya çalışan yazar bizleri, toplumsallık açısından kriz-*imkân* ilişkisinin kriz-fırsat ilişkisi olarak inşa edilebilir veçhesine bir tür sosyal medya ontolojisi ve epistemoloji tartışmasıyla dâhil etmektedir. Çalışmadaki en önemli tespitlerden biri; sosyal medya teknolojilerinin içerik üretimi ve yönetimi konusunda sunduğu “özgürlük” olanaklarının kriz sürecinde yüz yüze olmayan var oluş pratikleriyle “zenginleşmesi”dir (!). Yazar, cari eşitsizlikleri gizlemekle kalmayıp derinleştirme kapasitesine sahip olan tele-mevcudiyetin yaşadığımız dünya ile süreklilik ilişkisine dikkat çekmektedir.

Mustafa Derviş Dereli, “Nostalji, Mit ve Gerçeklik Sarkacında Salgını Anlamlandırma: Dini Toplulukların Çevrimiçi Anlatılarının Söylemsel Analizi” başlıklı yazısında, salgın sürecinde kimi din anlayışlarının dijital mecralarda hangi söylemlerle temsil edildiğini ve mukabil anlatıların neyi bedenleştirdiğini konu edinmektedir. Yazar, dijital sosyalleşme ağlarında görünür hale gelen topluluk ruhuna ve salgına ilişkin tespit ile teklifleri içeren söylemlere odaklanmıştır. Bu açıdan salgın sürecinde, dijital ol-

mayan mecrada süregelen “kendisini öteki üzerinden kurma pratiği”, nostalji ile mit sarkacında toplumsal gerçekliği iskalayan bir şekilde dijital mecralarda sınırları zorlayan bir mahiyet edinmiştir. Bulgulara göre stratejik açıdan kriz-fırsat ilişkisi olarak inşa edilen salgın; paylaşımlarda akıl ve bilimin önemi, Batı’nın düşüşü ve Türkiye’nin yükselişi, “ev”in ve ailenin zaferi, iç muhasebe ve yetkinleşme olanağı, haramlardan uzaklaşma ve inziva olanağı gibi pek çok konu ile ilişkili olarak yer almıştır. Dijital var oluşun imkân ve sınırlılıklarına gönderme yapan soru ve önerilerle sona eren çalışma, Eken’in çalışmasında ulaşılan sonuçları örneklem üzerinden düşünmemize olanak sağlamaktadır.

Hüseyin Çil, “Krizin ‘Vücut Bulmuş’ Hali: *Homo Ecomomicus*’un Bedensel Bir Varlık Olarak Portresi” başlıklı yazısına, kriz olarak kodlanan salgının beden sorunsalı üzerinden dikkate alınmasının gerekliliğiyle başlamaktadır. Zira hastalık, doğrudan ve dolaylı olarak bir insanın bedeninden başka bir insanın bedenine bulaşıyor; virüs bedenler arasında hızla dolaşıyor ve dolaştıkça da kriz büyüyor. Yazara göre salgın, söylemsel açıdan ruhu / canı çığnenmiş bedenlerin ölümsüzlüğünü keşfetmeye ayarlanmış bir çağda, bedensel varlığımızın kırılmasını; bu kırılmanın nedeninin modern bilim ve teknoloji söylemi ile bu söylemleri mümkün kılan modern dünya olabileceğini göstermiştir. “Yeni normal”in içeriğinden hareketle “eski normal”in bedenler üzerine kurulu olduğunu tespit eden yazar, *homo economicus*un üretim ve tüketim ağı içerisinde hayat bulan bedenselleşmiş bir özne biçiminde tarif edilebileceğini ifade ediyor. *Homo economicus* krizin “vücut bulmuş” halidir ve krizin “paradigmatik bir dönüşüme neden olup olmayacağı” sorusu bir daha düşünülmemelidir.

Mustafa Atilla Arıcıoğlu, “Sonrası için ...? (İronik Bir Soru)” başlıklı yazısında, özgün üslubuyla bizi kitabın sonuna taşırken,

aynı zamanda salgın üzerinden serdedilen gelecek senaryoları karşısında ironik bir soruyla baş başa bırakmaktadır. Bu sebeple kriz sonrasını sorgulayan çalışmanın eserin son metni olarak tercih edilmesi tesadüf değildir. Krizin stratejik inşasıyla gelen “olağanüstü hal” söyleminin, salgın öncesinin “olağan hal” olduğu söylemine bir katkı olduğunu ima eden yazara kulak verelim: “Toplum adına yapılanlar ya da topluma yapılanlar, sahipsiz gözüken bir kimlik ile ortada kalmaktadır”; “olanı ortadan kaldırmanın yolları ise yine üstü açık ama içerisini doldurana göre değişen; insanlık, barış, hayır, iyilik vb. kavramlar ya da hiçleşmiş kelimeler ile savunulur”; “ekonominin insandan/psikolojiden ödünç aldığı ama vermekten vazgeçtiği kriz kavramı da onun sermaye ile ilişkisi üzerinden okunmaktadır”; “bu bağlamda yaşananın insanlık için salgın, ekonomi için kriz, insan için kaygı olarak adlandırılrsa da, anlam peşine düşmek insan için/içine ışık tutacaktır”.

Salgın Fragmanları: Covid-19 Pandemisinde Yapılardan Öznelere Krizin Görünümleri

Celeleddin ÇELİK*

Giriş: Virüsün Sosyolojisi

Küresel dünyanın öne çıkan yalın gerçeklerinden biri de her alanda ortaya çıkan yenilikler ve gelişmeler kadar riskler ve krizlerin de hızla küreselleşmesidir. Ancak elbette ulaşım ve iletişim temelinde dünyayı bir köy gibi küçülten bu sürecin en önemli yansımaları yaşam tarzı ve değerlerde karşımıza çıkmaktadır. Yeni zamanların yükselen değerleri ise daha çok insani oluş ve yaşam dünyası bağlamında aşman ve kaybolan nitelikleri telafi etmeye yönelik olarak şekilleniyor. Nitekim insani yaşamın ve kültürlerin çeşitliliği ile ekolojik dengenin ve biyolojik canlılığın korunmasına yönelik çabalar bir bakıma yeni tüketimci uygarlığın var olan her şeyi yüksek kârlılık ve piyasa kodlarına dönüştürmesine

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi, celikcela@gmail.com

yönelik bir reaksiyondur. Bu bakımdan ekolojik dengenin, yaşamın ve insani değerlerin bir üretim ve tüketim sarmalında tahrip edilmesi, doğanın ve kentsel hayatın sürekli yeni sorunlar ve felaketlerle insanları yüzleştirmesi hem eleştirel ruhu hem de yeni bir bilinci kamçulamaktadır.

Yaşadığımız dünyada geleceğe dair kaygı ve endişeleri artıran şey, özellikle neo-liberal sistemin insani yaşamı ve doğal kaynakları piyasacı tüketim paradigmasında tamamen ekonomik değerlere indirilmesi ve geri dönüşsüz biçimde tahrip etmesidir. Dünya sistemine egemen olan siyasal, ekonomik ve finansal dinamikler bir yandan zenginliğin ve yoksulluğun yeni biçimlerini üretmekte, diğer yandan da siyasal çatışmalar, savaşlar ve yıkımlarla mevcut düzeni ikame etmeye ve sürdürmeye çalışmaktadır. Zamanın postmodern ruhu, hakikatin çoğullaşması ve önemsizleşmesi altında, bir yandan yeni parçalanmalar, çatışmalar ve ayrışmaların kaotik manzarasını çizerken; öte yandan baskıcı, otokratik ve despotik yönetimlere de yeni meşruiyetler sağlamaktadır. Küreselleşme, kültürel alanda yerel geleneklere ait bütün farklılıkları ve çeşitliliği tüketimci popüler kültür içinde elimine etmekte, her şey ve herkes belli bir zaman ve mekân tasavvuru içinde giderek benzeşmektedir.

Büyük ölçekli dönüşümler yapılarından öznelere doğru gündelik hayatı sarsıcı ve dönüştürücü dalgalara maruz bırakmakta, kendilerini artık küresel ağ toplumunun bir parçası olarak algılayan bireyler ise bu kaotik değişime uyum sağlamaya çalışmaktadır. Yeni zamanların bireyi, kurumsal ve kültürel olan bilginin sosyal ağlarda ve yeni iletişim mecralarında aşırı değişkenlik göstermesiyle adeta bir sendeleme yaşamaktadır. Kurumlaşmış inançlar ve ibadetler, yerleşik adetler ve gelenekler, giyim kuşam tarzlarından beden tasavvurlarına, kuşaklararası ilişkilerden yeni

Bir İnsanlık Durumunu Hatırlamak ya da Gündelik Hayatın Sınırına Dair Değıniler

Faruk KARAARSLAN*

Bu metnin kaleme alındığı süre zarfında Covid-19 salgını bütün dünyayı etkilemeye devam etmektedir. Ülkeler, toplumlar, bilim adamları teyakkuz halinde salgını kontrol üzere çalışmaya devam ediyor. Salgının küresel oluşu ve her insanı doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği ise kulaklarımıza çoktan yerleşmiş durumda. Salgın artık hayatın bir gerçeği. Her hangi bir insandan uzakta bir yerde değil. Herkesin hemen yanı başında duruyor. Bir sağlık problemi olmasa dahi ekonomik, siyasal, kültürel etkileri ile hemen herkesi bir şekilde etkilemektedir. Buna makabil bilmeye ilişkin bütün disiplinlerin ilgisi pandemiye yöneldi. Doğa bilimleri ve sosyal bilimler alanında konuya ilişkin hala üretilmekte olan eserlerle azımsanamayacak düzeyde bir literatür oluştu. Birçok farklı bağlamda ve farklı disiplinlerin sınırlarında pandemi süreci anlaşılmaya ve aşılmaya çalışılıyor. İnsanoğlu, uzun süredir alışık

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, kararslanf@gmail.com

olmadığı, bu kadar yaygın ve yoğun bir süreci tecrübe ederken bilme ve anlama çabasının sınırlarını zorluyor.

Yakın bir dönemde tıbbi olarak salgın son bulmuş olsa dahi, sosyo-psikolojik ve kültürel etkileri açısından uzun yıllar pandeminin ve etkilerinin devam edeceğinden şüphe yok. Beraberinde getirdiği bir dizi yapısal değişiklikler ise çoktan şekillenmiş durumda. Yeni eğitim modelleri, sağlık teknolojileri, ulaşım imkanları, ticaret mantığı, endüstriyel gelişmeler, bilgi üretim tarzları, siyaset anlayışı, pazar mantığı, mekan tasavvuru, online süreçler ve daha burada sıralamaya imkan bulamadığımız, gündelik hayatın yapı taşları olarak nitelendirebileceğimiz bir çok unsur geri dönüşü olmayan değişimlere uğradı. Esasında insanoğlunun tarihsel tecrübesindeki krizler bir form olarak tekerrür etti. Tıpkı önceki salgınlarda, dünya savaşlarında, ekonomik buhranlarda olduğu gibi gündelik hayatın, siyasetin, ekonominin işleyişi yeni bir norma kavuşuyor.

Bu pandeminin diğerlerinden farkı dikkat çekici. Öncesinde başlamış olan bir dijital dönüşüm sürecine denk gelmesi; bir taraftan dijitalliğin bütün imkânları ile dünyanın her köşesinde pandeminin gündem olmasına, diğer taraftan hem kurumsal hem de gündelik hayata ilişkin ihtiyaçlar sebebiyle dijitalliğin ivme kazanmasına neden oldu. Yani dijitallik, süreci yaygınlaştırırken pandemiye yoğunlaştırmış oldu. Bu anlamda küresel kapitalizmin ücra coğrafyalara yayılmasındaki temel mantık, pandemi sürecinde görünür bir şekilde işler hale geldi. Sonuç olarak neredeyse bütün sosyal teorisyenlerin hem fikir olduğu üzere insanoğlunun, bu tecrübeyle birlikte dünyaya eskisi gibi bakamayacağı yeni bir tasavvur şekillendi. Yeni kavramlar, olgular, otoriteler, kurumlar devrim niteliğinde bir değişikliklerle hayatımıza girdi. Bu anlamda pandemi sosyal teori açısından modenitenin kendi sürekliliği

Kriz, Kritik ve Faillik: Sosyal Bilimlerin Pandemi ile İmtihanı*

Sedat DOĞAN**

Birtakım gerek ve yeter koşullar içerdiği düşünülen teknik bir pandemi tanımına sahibiz. Covid-19 salgınının, bu koşulları sağladığı gerekçesiyle pandemi olarak ilan edilmesine şahit olduk. Yine bu süreçte pandemi “küresel kriz” olarak kodlanmıştır. Pandemi ilanına ilişkin prosedür ve mukabil formel süreçler -meşruiyetinin tartışılabilir olup olmamasından bağımsız olarak- gayet açıktır. Peki, herhangi bir olayın, hangi koşullarda “küresel” ve neleri sekteye uğrattığında “kriz” olarak kodlanacağı bu denli açık mıdır?

Salgınla gelen sınır durumun ölüm olduğu düşünüldüğünde küresel krizin anlamı, yerküre çapında kitlesel ölüm riskinin ar-

* Çalışmamıza muhtelif vesilelerle katkı sağlayan bölüm yazarlarına ve kıymetli dostum Muhammed Turan Çalışkan'a teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın dayandığı genel çerçevenin oluşturulmasında, kıymetli Ahmet Ayhan Çitil ve Tahsin Görgün hocaların eserlerinden istifade edilmiştir (Görgün, 2003; Görgün, 2009; Çitil, 2012; Çitil, 2016). Bununla birlikte çalışmanın ilmi sorumluluğu tamamen bana aittir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü, sedadogan@gmail.com

tışı olmalıydı. Fakat en azından sömürgecilikten bu yana kitlesel ölüm riskinin yerküre çapında sistematik olarak yaygınlaşması durumunun *bizatihi* “küresel kriz” olarak tanımlanmamış olduğu pek çok olayla sınırlanabilir. Bu durumda “küresel kriz” terkindeki “küresel” ifadesinin yerküreye yayılım dışında, “kriz” ifadesinin ise ölüm dışında başka bir anlamı olduğu düşünülebilir. Yani “pandemiyle gelen kitlesel ölüm riski” ile “pandeminin küresel kriz olarak kodlanması” gibi iki olay arasında basit bir neden-sonuç ilişkisi kurmak kolay görünmemektedir. Aynı akıl yürütme tedbirler kapsamında yaşanan toplumsal sorunlara genişletilebilir. Fakat yine görülür ki modern dünya sisteminin hususiyetleriyle ilişkilenen “eşitsizlik” dolayısıyla yerküre çapında yaygın bulunan bu sorunlar da bugüne değin *bizatihi* kriz olarak dikkate alınmamıştır.

Bu durumda pandemi ile küresel kriz arasındaki nedensellik ilişkisinin başka değişkenlerle kurulmuş olduğu tahmin edilebilir. Bu değişkenler, bir olay olarak salgının “küresel kriz” olarak stratejik inşası ile ilgilidir. Salgın sürecinde yapılagelen bazı temel tartışmaların bu değişkenlerle irtibatlı olarak gündeme geldiği gözlemlenmiştir. Yapılagelen tartışmalar üç alanla ilişkilendi: Politika-güç, iktisat-servet ve meslekler-otorite.

Özelde hastalık durumunun genelde afet durumunun yalnızca ve öncelikle “doğal” olarak algılanmaması gerektiğine ilişkin hatırı sayılır bir literatür bulunmaktadır. Dolayısıyla pandemi sürecinde, bazı Batılı teorisyenlerin salgına ilgisi, sağlık alanıyla sınırlı kalmamıştır. Analiz ve yorumlar, salgın karşısında mezkûr üç alandan sadır olan her türden girişimin analizi ve yorumuyla iç içe geçmiştir. Bizi asıl ilgilendiren ise bu üç alanla ilişkili olarak süregelen tartışmaların, sosyal bilimlerin yapısal sorunlarına ve sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılması tekliflerine iliştil-

Afet Sosyolojisi Bağlamında Covid-19 ve Toplumsal Eşitsizlikler

Alev ERKİLET*

I.

Russell R. Dynes, *The Dialogue Between Voltaire and Rousseau On The Lisbon Earthquake: The Emergence Of A Social Science View* başlıklı, çevrimiçi olarak da ulaşılabilen makalesinde, afetlere sosyal bilimsel bir bakış açısının ilk kez 1755 Lizbon depremiyle alakalı olarak Rousseau'nun yaptığı değerlendirmelerle ortaya çıktığını öne sürmektedir. Bu iddia, Avrupa sosyal düşüncesinde bu tür tartışmaların 18. yüzyıldan beri bulunduğunu gösteriyor. Koronavirüs hastalığını (COVID-19) ve pandemi-sini de afet sosyolojisi genel başlığı altında ele alabileceğimizden Rousseau'nun değerlendirmeleri bizim için önem arz ediyor. Malum olduğu üzere 1755 tarihinde, Avrupa'nın dördüncü büyük şehri ve modernleşmeye aday en önemli şehirlerinden biri

* Prof. Dr., İbn Haldun Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, alev.erkilet@ihu.edu.tr

olan Lizbon'da büyük bir deprem meydana gelmiş ve 70000 civarında insan ölmüştü. Şehirde bulunan yaklaşık 20000 konuttan sadece 3000'i ayakta kalabilmişti. Bu olayın ilginç yanlarından biri de depremden asillerin ve toplumun önde gelenlerinin etkilenmesiydi. Genelde şehir merkezlerinde çalışan sınıflar ve yoksullar yaşarken; Lizbon örneğinde sarayın şehrin merkezinde oluşu ve soyluların da yönetime yakın olabilmek maksadıyla şehir merkezine yerleşmesi, bu sınıftaki can kayıplarını artırmıştı. Bu nedenle deprem, depremin sebeplerine dair sosyal bilimsel bir tartışmayı da tetiklemişti.

Papa ve Kilise, alışıldık yaklaşımını sürdürerek, Lizbon'un günahları yüzünden Tanrının gazabına uğradığı yönünde bir açıklama yaparken; bu ve benzeri teolojik yaklaşımlara karşı, özellikle Rousseau ve Voltaire'in söylemleri, bir taraftan Avrupa düşüncesindeki sekülerleşmeye işaret ediyor, diğer taraftan da meselenin ilk defa sosyal bilim perspektifinden ele alınmış olduğunu gösteriyor. Afet meselesinin sosyal bilimsel perspektiften nasıl ele alındığı, literatürde daha çok Rousseau'nun yaklaşımı üzerinden ele alınmış olsa da, elbette tartışmanın diğer tarafına, Voltaire'in görüşlerine de değinmeden geçemeyiz. Voltaire depremin doğa kanunları çerçevesinde anlaşılması ve açıklanması gerektiğini öne sürüyordu. Depremle ilgili bir şiiri, Rousseau ile yazışmaları ve nihayet özellikle bu tartışmaları kâğıda dökmek üzere 1759'da kaleme aldığı *Candide* (2016) adlı bir kitabı var. Bu kitapta, Leibniz'in bu dünyanın olası (mümkün) dünyaların en iyisi olduğu yönündeki görüşlerini eleştiriyor. "Biz ancak kendi bahçelerimizi işleyip güzelleştirmekten sorumluyuz" diyor (Dynes, 2000, s. 28). Rousseau ise Voltaire'in depremle ilgili şiirinden başlayarak, görüşlerini eleştirdiği bir mektup kaleme alıyor. Aralarındaki ciddi yaş farkının da etkisiyle Voltaire bu eleştiriden pek

"Büyükşehir Değiliz!": Salgın Bağlamında Modern Kentin Krizi

İbrahim NACAĞ*

Son yüzyıl içerisinde modern dünyanın yaşadığı sorunlar çeşitli boyutlarıyla bilim insanları ve entelektüeller tarafından tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir. Ulus devletleşme süreci, kapitalizmin kendini yeniden üretmesi, insan hakları alanındaki gelişmeler, toplumların aile ve dini yaşamındaki dönüşümler, eğitim imkânlarının farklılaşması, teknolojinin gelişme ivmesi vb. alanlarda dünyada sarsıcı tecrübeler yaşanmaktadır. Bu tecrübelerin, yaşanan sorunların mahiyeti ve sonuçları üzerine neredeyse söylenmemiş söz kalmamıştır. Fakat dünyanın ve insanlığın yaşadığı her yeni olay, her yeni tecrübe, daha önce söylenenleri ve idealize edilen durumları ciddi manada gözden geçirmeyi zorunlu kılmaktadır. 2019'un son aylarında Çin'de başlayıp, kısa sürede bir pandemi haline gelen Covid-19 adlı virüs, hem devletler

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü,
ibrahimnacak557@gmail.com

özelinde hem de onları aşan boyutta toplumsal bir krizi gündeme getirdi. Böylece modern dünyayı tanımlamak üzere yararlandığımız siyasi ve iktisadi süreçlere yeni bir parametre eklenmiş oldu.

İnsanlık tarihi için bulaşıcı hastalıklar yeni bir olgu sayılmaz. Geçmişte binlerce, milyonlarca insanın öldüğü salgınlar, sadece yerel boyutta kalmamış, kıtalararası etkilere de ulaşmıştır. Fakat günümüzde *koronavirüs* adıyla yaygınlaşan bu hastalık, hem bulaşma hızı hem dünyada oluşturduğu panik sebebiyle kendine özgü koşullarda değerlendirilmeyi hak etmektedir. Devletlerin ve toplumların hareket kabiliyeti, siyasi ve politik performansları, ekonomik kaynakların yönetimi, sağlık kaynakları ve uygulamaları, bireysel ve toplumsal psikoloji yönünde ciddi bir imtihan vermektedir. Bugün küresel krize dönüşen haliyle pandeminin, dünyanın özellikle Batı dünyası ülkelerinin -modern rasyonel bürokratik aklına rağmen- hazırlıksız yakalandığı bir süreç olarak etkileri uzun bir süre devam edeceğe benziyor.

Salgının yayılma hızıyla ve doğurduğu toplumsal krizle sahada doğrudan mücadele eden kabaca iki gruptan bahsedilebilir; birincisi devlet yöneticileri, ikincisi ise bilim insanları. Çünkü bu gruplar için sorun tanımlanmış, tecrübe edilmiş ve buna bağlı olarak mücadele stratejileri uygulamaya konulmuştur. Toplumun diğer kesimleri ise farklı düzeylerde bu durumdan etkilenmişlerdir. Devletler tarafından, salgın dönemine özgü alınan yeni kararlar, geniş kesimlerin gündelik hayat rutinlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Özellikle sokağa çıkma yasakları ile eğitim, üretim, ticaret, hukuki vb. kamusal süreçler durma noktasına gelmiştir. Tek tek bireyler, hastalıkla doğrudan ya da dolaylı olarak yüzleşmemiş olsalar bile, salgının varlığı bireysel ilişkilerde şiddetli bir kırılma etkisi meydana getirmiştir. Bu süreçte salgının hızı ve etkisi kadar, hakkında üretilen haberler, tartışmalar, bi-

Pandemi Sürecinde İşlevsel Bir Araç Olarak İnternet: Görünüş ile Gerçeklik Arasında Etkileşimli Yaşam Deneyimi

Metin EKEN*

Dünya Sağlık Örgütü'nün 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan etmesi ve aynı gün Türkiye'de ilk koronavirüs vakasının açıklanmasıyla birlikte özellikle bilim otoritelerinin telkinleriyle evlere kapanmak yönünde güçlü bir algı oluştu. İlerleyen tarihlerde artan vakalar gündelik hayatın olağan işleyişini sekteye uğratan tedbirlerin alınmasını beraberinde getirirken, evde kalma çağrıları bir telkinin ötesine geçerek siyasal otoritelerin yer yer kısmi yer yer de bütüncül karantina kararlarıyla sonuçlandı.

Karantina sürecinde ev, temel işlevlerinin yanında internet aracılığıyla dışa açıldığımız bir alana dönüştü ve internet her zamanki kullanım pratiklerine ek olarak hayatın normal seyrine yönelik arayışların mecrası haline geldi. Çalışmaya ve eğitime yö-

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi,
metineken@erciyes.edu.tr

nelik ihtiyaçlar karşısında çevrim içi olanaklar iştihakla sahiplenildi. Görüntülü sohbetler, fiziki mesafenin artmasına karşın bağlantılı olmanın en yaygın hali olarak somutlaştı. Netflix ve YouTube gibi platformlar eğlenme ve vakit geçirme amaçlı pratiklerin merkezinde yer alan unsurlar olarak etkinliğini önemli ölçüde artırdı. Diğer sosyal medya platformları ise kriz sürecinde evdeki yaşam pratiklerinin popüler medya kurgusuna adapte edilerek paylaşıldığı ve yaygınlaştırıldığı bir zemin olarak yeni alanlar kazandı. Sayıları arttırılabilecek pek çok örnekte görülebileceği üzere internet temelli dijital kültür, etkinlik sahasını önemli ölçüde genişletti.

Tüm bunlar çevrim içi mecraların özellikle pandemi döneminde, onlara yönelme isteğimizi kamçılayacak işlevsel olanaklar (eğitim, çalışma, eğlenme, sosyalleşme vb.) sunmasının doğal bir sonucu olarak gelişti. Söz konusu işlevsel olanaklar daha öncesinde de artan bir ilgiyle karşılanmakla birlikte, krizin dijitalleşmeyi bireyin güvenliğinin ve yaşamının korunması temelinde vazgeçilmez bir unsur olarak ön plana çıkartmasıyla çok daha yaygın bir deneyim alanı ortaya çıkardı.

Bu bağlamda pandemi sürecinde işlevsel olarak araçsallaştırılan internetin evdeki yaşam deneyimindeki rolü, söz konusu araca yüklenen anlamlar ve aracın çeşitli yönleriyle bu anlamlandırmaya cevap verebilme potansiyeli, bu çalışmanın temel yönelimini oluşturmaktadır. Bunun için öncelikle internetin sunduğu işlevsel deneyime yani aracın işlevsel karakterine ilişkin ontolojik ve epistemolojik içerimlere, ardından deneyimin kendisiyle birlikte deneyimlenen içeriğe ve online içeriğin kültürel karakterine yoğunlaşılacaktır. Son olarak da pandemi sürecinde çeşitli veçheleriyle ön plana çıkan dijital eşitsizliğe ilişkin görünümler ele alınacaktır.

Nostalji, Mit ve Gerçeklik Sarkacında Salgını Anlamlandırma: Dini Toplulukların Çevrimiçi Anlatılarının Söylemsel Analizi

Mustafa Derviş DERELİ*

Müşahede ettiğimiz pandemi sürecinin bilimsel, tıbbi, iktisadi, sosyolojik ve psikolojik veçhelerinin yanı sıra inanç dünyası açısından da incelenmesi önem arz etmektedir. İnsanoğlunun anlam arayışının bir sonucu olarak beliren dini ya da spiritüel inançlar ve bu inançlardan doğan ritüeller, gündelik hayatın önemli bir parçası olarak düşünceleri ve eylemleri etkilemektedir. Ve hatta kimi zaman diğer düşünüş ve eyleme biçimlerini aşarak karşılaşılan olağanüstü durumları ya da krizleri anlamlandırmada doğrudan yönlendirici bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim hangi coğrafyada yaşıyor olursa olsun, 2020 yılında insanoğlunun karşı karşıya kaldığı, “teodise” bağlamında derinlemesine tartışılabilecek olağanüstü olayların ve salgın krizinin üstesinden

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi, mdivisdereli@erciyes.edu.tr

gelebilmesinde bir referans kaynağı ve teskin aracı olarak din, önemli bir toplumsal rol üstlenmiştir.

Gerek deprem ve sel gibi afetlerle, gerek hastalık, işsizlik ve ekonomik eşitsizlikler gibi bireysel/toplumsal sorunlarla, gerekse ölüm gibi ontolojik gerçekliklerle yüzleştiği bu süreçte insanlar kendilerini çok daha çaresiz hissetmişlerdir. Salgının bir de mesafeyi ve en yakınlarımızla dahi mümkün olduğunca az görüşmeyi zorunlu tutması, bireysel ve toplumsal iyi olma halini büyük ölçüde yaralamış ve insanlar bir nebze nefes almak için dijital ortamların büyüdü dünyasına kendisini bırakmıştır. Şimdiye kadar yaygın olduğu şekliyle yalnızca gençler değil, hemen her yaşta insan, akıllı telefonların ve dijital aygıtların sağladığı kolay erişimle kendi ilgi, arayış ve yönelimleri doğrultusunda sosyal ağlarda eskisinden çok daha fazla vakit geçirmek durumunda kalmıştır. Bunun sonucunda kimi insanlar salgınla ilgili kaygılarını gidermek ya da manevi açıdan rahatlamak için toplumda dini görüşleriyle ön plana çıkan kişilerin veya toplulukların sosyal medya hesaplarına müracaat etmişlerdir. Böylece ya zaten kendisini ait hissettiği veya dini anlayışını kendisine yakın bulduğu ya da tam tersine eleştirel bir gözle dinlemeyi istediği bu kişilerin salgınla ilgili dini yaklaşımlarından istifade etmiş veyahut bunlara tepki göstermiştir. Bu çalışma, salgının bu gerçekliğinden hareketle, dijital dünyada yer edinen ve son yıllarda bu mecraları oldukça aktif kullanan dini grup ve cemaatlerin salgını nasıl anlamlandırdıklarını ve bu süreçte müntesiplerine nasıl motivasyon sağladıklarını konu edinmektedir. Dolayısıyla araştırma, şimdiye kadarki ezberleri bozan söz konusu sürecin insanları bir şekilde mecbur bıraktığı dijital sosyalleşme ağlarında görünür hale gelen topluluk ruhunu ve dile getirilen salgın merkezli dini söylemlerin izdüşümlerini yakalamaya çalışacaktır.

Krizin “Vücut Bulmuş” Hali: *Homo Ecomomicus*'un Bedensel Bir Varlık Olarak Portresi

Hüseyin ÇİL*

Yaşadığımız pandemi sürecinde ortaya çıkan kriz birçok şeyin krizi olarak değerlendirildi. Mevcut durumun; ekonominin, devlet yönetimlerinin, sağlık sistemlerinin, küreselleşmenin krizi olduğu şeklinde birçok güçlü analizi yapıldı ve yapılmaya da devam ediyor. Her birinin güçlü argümanları, haklı gerekçeleri olduğu su götürmez bir gerçek. Bu metnin amacı da onların ne kadar yanlış olduğunu göstermek değil elbette. Daha ziyade, önemine kıyasla görece az tartışılan bir boyutunu ortaya çıkarmak. Bu, yaşadığımız sürecin/krizin bedensel boyutu üzerine bir analiz. Zira pandemi süreci bizi şöyle çok yalın bir gerçekle baş başa bıraktı: Söz konusu hastalık bir insanın bedeninden başka bir insanın bedenine bulaşıyor. Gerek yüz yüze etkileşimler sırasında, gerekse

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, hcil_07@hotmail.com

virüs taşıyan bedeninin bir yüzeye bıraktığı virüs yoğunluğuna başka bir bedeninin çeşitli şekillerde maruz kalması yoluyla yayılım sürüyor. Neticede virüs bedenler arasında hızla dolaşıyor, dolaştıkça da kriz büyüyor.

Aslında 21. yüzyıl, daha başlangıcında büyük bir krize şahit oldu. Di Cesare'nin belirttiği gibi (2020, s. 10), 11 Eylül saldırısı küresel ölçekte çok büyük bir krizdi ve üçüncü bin yılı başlatmıştı. Ancak bu olay birçok insan için televizyon başından izlenen bir filmi andırıyordu. Çünkü etkisinin TV başındaki izleyicide ölümcül olmamasının rahatlığını taşıyordu. Oysa pandemi doğrudan insan bedeniyle ilgili bir krizi işaret ediyor. En temel, başka bir şeye indirgenemez olan bedensel varlığı tehdit ediyor. "Ucunda ölüm yok ya" diyebileceğimiz bir kriz değil bu. Çünkü ucunda ölüm var. Bu nedenle bedenlerimiz -daha doğru bir ifadeyle bedensel varlığımız- yalnızca tıbbi gerekçelerle değil başta sosyo-ekonomik gerekçelerle yeniden gündem olmak durumundadır.

Oysa tıp alanındaki gelişmeler, Saramago'nun *Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş* romanının ilk cümlesinde belirttiği gibi bir sabah uyanığımızda "kimsenin ölmediği" bir dünyaya uyanmamıza ramak kalmış gibi bir izlenim veriyordu. Bedenlere en büyük tehdit olan canlılığının son bulma hali ortadan kalkacakmış gibi görünüyordu neredeyse. "Posthuman" veya "transhuman" gibi ifadelerle, tıbbi teknolojiler vasıtasıyla insan bedeninin sınırlarının aşılabileceği (Şişman, 2014, s. 158) gündeme gelmekteydi. Ancak mevcut durumun gösterdiği şey, sonu ölümsüzlüğü keşfetmeye doğru giden bu yolda bedensel varlığımızın kırılabilirliğinin bir kez daha ortaya çıkması oldu. Tıbbi imkanların bu kadar gelişmiş olduğu bir dönemde bu kadar kırılabilirlik insanlık adına gerçekten şaşırtıcı bir durum teşkil ediyor.

Sonrası İçin ...? (İronik Bir Soru)

Mustafa Atilla ARICIOĞLU*

John Berger, "Kıymetini Bil Her Şeyin" derken, Walter Benjamin'den bir alıntı ile dünyayı, zamanın adını tartışır: "Walter Benjamin, yirminci yüzyılın ortasında, 'Bugün içinde bulunduğumuz olağanüstü tehlike hali istisnai bir durum değil, kuraldır. Bu kavrayışa uygun bir tarih mefhumu geliştirmeliyiz' diye yazmıştı. Böyle bir tarih mefhumu bağlamında her basitleştirmenin, her yaftanın iktidar sahiplerinin işine yaradığını görmemiz gerekir; güçleri arttığı oranda basitleştirmelere olan ihtiyaçlar da artacaktır. Öte yandan bu kör gücün zulmünü çekenlerin ya da ona karşı savaşanların çıkarlarına şimdi ve uzun vadede hizmet edilmesi, ancak çeşitliliği, farklılığı ve karmaşıklığı kavramak ve kabul etmekle mümkün olabilecektir" (Berger, 2004, s. 122-123). Toplum adına yapılanlar ya da topluma yapılanlar, sahipsiz gözüken bir kimlik ile ortada kalmaktadır. Olanı ortadan kaldırmanın yolları ise yine

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü, maariocioglu@gmail.com

üstü açık ama içerisini doldurana göre değişen; insanlık, barış, hayır, iyilik vb. kavramlar ya da hiçleşmiş kelimeler ile savunulur.

Biz kendimizden ne isteriz bilinmez ama doğadan, gökyüzünden ve aslında her şeyden hınc alırcasına istila etmemiz, kendi zorluğumuzu arttırıyor. Bunları yaparken istenilen her şeyin kutsallar/kutsallaştırılanlar adına sunulması, kafa karışıklığını giderirken, hafızanızın istenildiği gibi güncelleşmesini sağlar.

Esnek bir zihin ve kayganlaşan bir kaygı bu güncelin korunması için elverişli araçlardır.

Oysaki İbn Haldun, güncelleşmenin ancak samimiyet üzerine olması gerektiğini, aksi halde devletin “tavırlar” üzerinden bir hayat hikâyesine sahip olacağını ileri sürer (Haldun, 1997, s. 1/14-18). Ve ardından devletin/toplumun varlık gerekçesi olan toplumun dengeli bir ilişki ve diyalektik bağ üzerinden üç unsurla varlığını koruyacağını ileri sürer: Hukuk, siyaset ve ekonomi. Kırılmaların ve dağılmaların zannedildiği gibi katı bir determinizm üzerinden okunması değil, bir yol haritası, tembih kitabı olarak alınmasını salık verir.

Her unsurun kendi bileşenleri üzerinden okunmasını, ekonominin siyasetin ya da hukukun bu bileşenlere dair ne olduğunun anlaşılması gerektiği ise kayganlıktan tutarlılığa geçiş ya da tercihtir.

Ekonominin, üretim için ne düşündüğü ya da üretim için ne anlattığı bilinenler üzerinden okunduğunda doğal olarak karşımıza ilkin toprak çıkar. Sonrasında toprakla tanışan insan, yani emek, onun ne olduğunu anlamaya çalışır. Üzerine basmak ile sevmek arasındaki gelgitler sonrasında ötesini keşfeder, hayat ile ölüm aslında toprakla bütünleşir. Bu ilişki sakin bir yerlerde yaşayan inançlı iki sevgili gibi belli bir süre devam eder; ne zaman

Rutin ve Hayret

İnsanoğlu bir krizin ortasında. *Rutin ve hayret* halinin arasına sıkışmış hayatı anlamlandırmaya çalışıyor. Krizi anlamak ve aşmak için üstün bir çaba sarf ediyor. Modern insan, adeta biriken iddialarıyla sınıyor. Kabına sığmayan bilimsel ve teknolojik gelişme izzet-i nefis mücadelesi verirken; özerklik ve özgürlüğe ayarlanmış politik ve iktisadi söylemin hala geçerli olduğunu kanıtlamak için süreç “olağanüstü hâl” koduyla sevk ve idare ediliyor. Bir taraftan gündelik hayatın bizi zorladığı rutin diğer taraftan içinde yaşadığımız çağın ön görülemezliği ile şekillenen hayret pandemi süreci ile birlikte daha da belirgin hale geliyor. Pandemi esnasında içinde bulunduğumuz döneme ve insanlık durumuna dair bir çok hususu, sosyal bilimciler için ifşa ediyor. Elinizdeki çalışma bu ifşayı dillendirmeye amacını taşıyor. İnsanoğlunun rutin ve hayret ile birlikte şekillenen gündelik hayatını, içinde bulunduğumuz kriz açısından sorgulamaya girişiyor.